YU ISSN 0350–185x
UDK 808

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
и
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

LVI/3–4

Посвећено ПАВЛУ ИВИЋУ

Уређивачки одбор:

др Даринка Гортан-Премк, др Ирена Грицкат, др Милка Ивић, др Александар Лома, др Александар Младеновић, др Мирослав Николић, др Асим Пецо, др Слободан Реметић, др Живојин Станојчић, др Светозар Стијовић, др Срето Танасић, др Зузана Тополињска, др Драго Ћупић, др Егон Фекете

Ову књигу Филолога уредио
СЛОБОДАН РЕМЕТИЋ

БЕОГРАД
2000

Digitized by Google

Секретар Уређивачког одбора:
др Срето Танасић

Израду и штампање финансирало је Министарство за науку, технологију и развој Републике Србије

Прихваћено на седници Одељења језика и књижевности САНУ 26. јуна 2001.

Издаје:
Институт за српски језик САНУ, Ђуре Јакшића 9

Коректура:
Наташа Вуловић
Марија Ђинђић
Жељка Малобабић

Припрема за штампу:
Давор Палчић
palcic@eunet.yu

Штампа:
ЧИГОЈА ШТАМПА
Београд, Студентски трг 13
chigoja@eunet.yu
www.chigoja.co.yu

Решењем Министарства за науку, технологију и развој Републике Србије, број 413–00–1101/2001–01 од 27. 8. 2001. године, ова публикација је ослобођена пореза на промет.

Digitized by Google

YU ISSN 0350–185x, LVI, (2000), p. (891–900)
UDK 808.61–7 : 398.21
2000.

ПРВОСЛАВ РАДИЋ
(Београд)

ИЗ МИТОЛОШКЕ ЛЕКСИКЕ

Вирогон

У баточинском крају (централна Србија) забележио сам реч *вирогȏн* (/ *виригȏн*) у значењу 'немирњак, немирно дете, ветропир'. Реч се обично употребљава у обраћању, тј. прекору упућеном детету (нпр. „смири се, вирогону!", „седи вирогону!" и сл.), што обично прати благи покрет руке, одозго према темену детета. У лесковачком крају забележен је придевски облик *вирагáн* / *вирогáн* / *вирогóн*, у значењу 'несташан, немиран' („вирогон детиште", Митровић 1984).[1] У РСАНУ је забележен облик *вирогон* са другачијим значењима: „м покр. 1. *в. вихор* (Врњци, Јов. Ђ. 2). 2. *в. ведогоња (1)* (Пирот, Живк. М. 2)." Фитоним *фирогон* (Eryngium campestre) забележио је М. Симић у околини Врања (в. Симоновић 1959: 188),[2] а исти фитоним, у значењу 'магијска биљка која расте на сувом земљишту', забележио је и М. Златановић у овом крају (Златановић 1998).[3] Међутим, под одредницом *фиригóн* Златановић доноси значење: 'место изложено ветру' (Исто).

Ове лексеме, дакле, укључују низ прилично различитих значења: немирно дете, митско биће, ветар, ветровито место, врста биљке. Ипак, чини се да се у основи ових речи налази исти корен, а у њиховим значењима крије се, по свему судећи, заједничка, м и т о л о ш к а нит. На то указује, пре свега, облик *вирогон* из РСАНУ, који упућује на познату лексему митолошког значења, *ведогоња*, 'човек видовит,

---

[1] Аутор наводи и фитониме: *вирогóне* [?], 'врста бодљикаве траве' („Пуно ми је жúто с вирогóне"), *вирагóна*, 'црвени глог' („Кад се неко озбиљно разболи дају му [...] чај од црвеног глога — вирагоне").

[2] Колико је мени познато, у поморавском крају (Јагодина) ова биљка је данас позната под именом *бȇла бóца*.

[3] Аутор даље појашњава: „наге девојке ноћу, на месечини, откопавале су њену прстенасту кртолу и кроз ње гледале момке".

чији дух за време непогоде напушта тело и бори се са другим таквим духовима да би заштитио свој крај, или чини разна зла људима и по смрти се вампири' (РСАНУ: *ведòгоња / вједòгоња 1*).

Шта, у ствари, представљају ови српски облици у лингвистичко-митолошком смислу?

На лингвистичком плану *вирогон* се мора довести у везу са старијим обликом, сложеницом *вихрогон*, у значењу 'онај који гони вихорове',[4] где у првом делу препознајемо лексему *вȉхар*, *-хра* (стсл. **вихъръ**, и-е. **weisur-o-s*, исп. Георгиев 1971: *вȉхър*; Skok 1973: *vihar*). Лексичку морфему *вихр-* бележи и РСАНУ у низу облика, исп.: *вихрèњāк* (имен.), *вȉхров*, *вихровитӣ* (прид.), *вихрòвитӣо* (прил.), укључујући и именичку сложеницу *вихрòнога*. У облику *вирогон* имамо, дакле, сложеницу са спојним вокалом *о*. Ову сложеницу, са сачуваним *х*, познаје бугарски језик: *вихрогòн* ('брз кон', нар. поет.; 'раст. ветрогон, Eryngium campestre'),[5] укључујући и низ других сложених образовања са лексичком компонентом *вихр-*, исп.: *вихробдец кон* ('кон, който надвива и на вихрите', нар. поет.), *вихрохòд кон* ('брз кон', поет.) и др. (Георгиев 1971: *вȉхър*). И друга наведена значења облика *вирогон*, и његових варијаната, налазе се у непосредној или посредној вези са ветром. Такво је, на пример, врњачко *вирогон*, врањанско *фиригон* (М. Златановић), а не може се искључити и удео категорије ветра у стварању забележених фитонимских значења. На то, најзад, упућују и наведена митолошка значења.

У другом делу сложенице налази се глагол *гонитӣи*. Није искључено да је он овде сачувао старија значења (исп. и-е. **gu̯heu-*, 'ударати'), која су, на пример, забележена у старословенском (*гънанъ*), те санскриту (*ghnānas*, 'који се бије'), шиптарском (*gjā* 'лов', *gjanj* 'ловим') итд. (Skok: *gnȁti*).[6] Да је и у облику *вирогон* присутно значење 'бити, туђи', показује застарели и готово синонимни облик *ветрòбија* (исп. буг. *вихробдец*), са метафоричким значењем 'пустолов, авантуриста, човек немирног духа', забележен код Јована Стејића (РСАНУ).

---

[4] То наводи на претпоставку да се прво значење из РСАНУ не може узети као поуздано, или је оно секундарно, тј. накнадно развијено. Питање је да ли су простим упућивањем на *ведогоњу* и у другом значењу представљене све суштинске особености *вирогона* као митског бића.

[5] Исп. „*вихрогóнъ* с. м. Раст. Eriophorum latifolium" (Панчевъ 1978). И остали речници понегде дају различите латинске еквиваленте.

[6] Глагол *гонитӣи* и у савременом српском језику често укључује, као пратећу компоненту, чин физичке присиле. То је, нпр., случај у пастирској терминолошкој сфери, у државно-правној сфери и др. (в. *гòнитӣи*, РСАНУ).

Иако је несумњиво да се првобитно значење лексеме *ви(х)рогон* временом раслојило према низу новијих значења, компаративна семантичка анализа, пре свега српског и бугарског облика, показује да се овде може реконструисати основно, заједничко значење — 'онај који гони, туче вихорове, тј. ветрове, који се прегања са ветровима'. Реч је, очито, о лексеми из семантичке категорије д е м о н о н и м а.[7]

У српској митологији појам ветра има значајно место. По дефиницији, „Ветрови су тајанствене хтоничне силе које на овај свет долазе из земље, из доњег света, кроз јаме и пећине" (Кулишић 1970: *ве̄тар*). Српска етнологија је забележила веровања о божанству ветра коме се приносила жртва. Ветрови могу да буду непријатељи људи, да праве штету, доносе сушу, пљускове, поплаве, градобитне облаке, болести итд. У њима често живе зли духови, демони непогоде (виле, змајеви, але, вештице и др.) (Исто).[8] У томе посебно место има *вихор*, као врста ветра. Још у античким веровањима умрли преци у виду вихора долазе међу своје потомке, гладни и жедни, иштећи хлеба и вина (Будимир 1969: 117).[9] У српском народу вихор је: 'снажан ветар велике брзине', 'вртложни ветар, ваздушни вртлог', 'нешто усковитлано, захваћено вртлогом', 'бура' (РСАНУ). Он значи и 'жестину и силину', 'бујицу', 'метеж, узбурканост', 'опасност, невољу; несигурност' итд. (Исто). За злокобни вихор се верује да га покрећу зла бића и духови који невидљиви обитавају у њему. У вихору играју ђаволи, вештице, стухе и але. У вихору су сватови ђавола, који играју у колу (Кулишић 1970: *вихор*), при чему симбол круга постаје битно магијско одређење ове појаве.[10] Ако се човек нађе у вихору мора да полу-

[7] Уочљиво је извесно шаренило варијаната облика *вирогон*. Пажњу скрећу неколика облика. Наш дублетни облик *виригон*, са вокалом *и* у другом слогу, може се тумачити даљинском вокалском асимилацијом према иницијалном слогу, али је овде можда дошло и до укрштања са неком другом речи, на пример глаголом *вирити* (исп. у овдашњем крају изреку: „Испод ми́ре [мирног детета] сто ђавола вире"). Лесковачки облик *вироган* вероватно садржи алтернацију *о/а* према моделима свршености / несвршености глаголске радње, откуда и *вираган*, са даљинском асимилацијом према вокалу у последњем слогу. Врањански облик *фирогон* је резултат познате фрикативизације гласа *в* у јужним говорима.

[8] Под одредницом *ве̄тре̄т*, Гл. Елезовић доноси пример: „Не вѐтри кај ана̀темник" (Елезовић 1932–1935). О грчко-латинским лексичким и семазиолошким паралелама и њиховој етимологији в.: Будимир 1969: 253.

[9] У бугарском *ви́хърници* су мртвачке пеге (Панчевъ 1978). Из наведеног примера се види да виле њима могу да „обележе" људе који им нису у милости.

[10] Да ли у првобитно магијској функцији или не, тек и код поморавског синонима за *вирогон*, израза *бе̑ла бо́ца*, јавља се мотив круга у пословици: „у кр̂уг, у кр̂уг, па око бе̑ле бо́це", у значењу много тражења и лутања па се опет мора на полазно место. На мотив круга подсећа и прстенаста кртола биљке *фирогона* (в. напред).

ди (Исто: *ала*), па је отуда борба против вихора нашла места у басмама и другим заштитним обредима међу Јужним Словенима (исп. Раденковић 1996: 95, 101, 126, 129, 130 и др.). У Његошевом књижевном делу вихор има епитет „луди" (Стевановић 1983: *вихор*). У РСАНУ под одредницом *вихрѐњāк* стоји значење 'проклетник, враг', а под одредницом *вȉхорити* II 2 'беснети, махнитати'.[11] Континуитет злог демона вихор је наставио и под плаштом хришћанске религије. Добру илустрацију овоме налазимо у македонској народној поезији:

„суздај се виор од небо,
да ѝ го зеде (на Марија) Ристоса"
(Браћа Миладинов);

„вихор му вие в гора зелена,
не ми е вихор ву ми е Јуда,
гора трошеше, двори градеше"
(С. Верковић) (РМНП: *виор*).

Елементе сличних веровања о вихору налазимо и код других балканских народа. Код балканских Влаха постоји веровање да демонске снаге стварају ветрове и олује. Влашке *дзуне* играју коло у вихору, а људи се дуго иза тога боје да стану на то место, верујући да то може изазвати разне болести (епилепсију, ушне, носне и очне болести и др.) (Антонијевић 1982: 162, 169).

Ветрови, дакле, имају значајно место у митологији јер доносе временске непогоде и болести. Временске непогоде представљају посебну опасност за земљорадничку и сточарску привреду, а у митологији су у чврстој вези са демонима. Позната су веровања да градобитне облаке предводе натприродна бића („градоносци"), а често и незадовољне душе покојника. У оваквим условима митолошки је отелотворен низ злих демонских бића која предводе опасне ветрове и доносе непогоде. У источној Србији се веровало да *аждаја*, која обично живи у водама, доноси градоносне облаке (Кулишић 1970: *аждаја*). *Ала*, о којој има много веровања у источној Србији, пакости људима у време када дозревају жита. Она предводи црне градобитне облаке, олују, и буру и њима уништава летину. Алом, или *ала(х)уком*, назива се студен ветар северац који, звиждећи, чупа дрвеће из корена и диже кровове на зградама (Исто: *ала*). Слично митско биће, под именом *аламуња*, ја-

[11] На фразеолошком плану такође су видљива ова значења, исп.: *пāдати у вéтар*, 'имати падавицу', *имāти дивљи (луди) вéтар у глави*, 'бити срдит, махнит, помахнитати', *удāрити у махнúти вéтар, у смућене вéтрове*, 'расрдити се, разбеснети се, помахнитати' (РСАНУ).

вља се у Лесковачкој Морави у значењу јаког ветра који повија стабла и растура сена и снопове (Зечевић 1981: 66).

На другој страни, против ових злих демона устремљују се у основи добри демони, донекле управљајући атмосферским појавама и контролишући их. Ова, обично мушка, митска бића су, у ствари, заштитници одређеног краја, рода или племена, јер разгоне непогодне ветрове и градоносне облаке („градобранитељи"), а доносе потребну кишу. Чини се да су трагови оваквих веровања сачувани и у фитонимима, вероватно због исконске везе између биљке и атмосферских појава. Једна македонска народна песма, изгледа управо у таквом светлу, помиње биљку *ветроган* (/*ветрогон*, *ветрогонец*, 'трн со големи боцки', Erungium campestre):

„ќе дувнит ветре од поле,
[...] ќе береш [...] трње ветроган
градина ќе е заградиш"
(Т. Никодиноски, РМНП: *ветроган*).

Посебно је индикативна чињеница да се биљка *ветроган* у македонској народној поезији помиње и као средство за заштиту од злог змаја, који је у митологији често отелотворење ветра:

„ако сакаш да оставиш,
да оставиш змеј од гора,
да собереш грмотрно,
грмотрно, ветрогоно"
(К. Шапкарев, Исто).

Српски етнички простор познаје низ митских бића чија је заједничка карактеристика борба против злих ветрова. У источној Србији се веровало да *змајеви* бране своје село и крај од непогода, доносећи потребну кишу (Кулишић 1970: *змај*). То су бића чији дух пред непогоду напушта тело да би се борио са злим атмосферским силама, на пример *алама*.[12] О вези између змаја (змије) и ветра говоре и поједине басме (Раденковић 1996: 156). На западу и југозападу се врло слична митолошка бића обично јављају под именом *здухач* (*здуха*, *здухаћ*, *здува*, *здувач*, *стухаћ*, *стуха*, *стува*, *стуваћ* — БиХ, Ц. Гора, Санџак), или је то већ поменути *в(ј)едогоња*, *једогоња* (Бока Котор-

[12] У поморавском крају се данас за неког који ради нешто другима неразумљиво, или дангубно, наизглед без ваљаног разлога, или учинка, каже: „јебе̂ нѐке а̀ле".

[13] Етнолози указују на чињеницу да ова веровања потичу још из родовског уређења, упућујући на аналогије са сличним веровањима која постоје на Кавказу (Кулишић 1970: *здухач*).

ска).[13] Може се отуда претпоставити да овој категорији митских бића припада и *вирогон*.

Једно од значајних питања, међутим, везано је за природу овог митског бића. Бугарски примери (в. напред) упућују на претпоставку о траговима коња у овом демонониму. (Митолошка традиција коња добро је позната источном Балкану.) Однос ветра и коња припада старим митолошким универзалијама. М. Будимир у вези са овим истиче да је и сам бог ветрова, Ајол или Еол, имао оца који се звао Коњаник (Ἱππότης), те да његово име садржи семантичко језгро *хитар* (Будимир 1969: 253). У српским басмама има мотива коњаника који се сабљом бори против ветра (Чајкановић 1994, *2*: 76). Једна од њих, забележена у Гружи, каже:

„*Пошао жути човек*
на жутоме коњу,
преко жутог поља;
носи жуту сабљу,
да посече седамдесет и седам ветрова“
(Раденковић 1996: 138).

Судећи по подацима које пружа РСАНУ (исп. одреднице *вихор / вихор 5, 6*; *вихрдонога*), може се претпоставити да је и у српским областима улогу овог демона понегде вршио коњ као митско биће.[14] Утолико пре, што су митска обележја овог бића јасно истакнута од античких спевова до српске народне поезије. Српска етнологија је већ указала на бројне остатке митологизације коња, односно јахача, нарочито у источним крајевима Србије, као делу некада шире старобалканске, трачке области у којој се ово биће, поред змаја и пса, јављало као хтонско и ловачко божанство (Филиповић 1986: 24–69; Будимир 1969: 242–254; Кулишић 1970: *коњ*; Бандић 1991: 37–40). Трачки јунак-коњаник, који је и заштитник стада (Чајкановић 1994, *3*: 191), оставио је низ особина у оквиру светковања хришћанског св. Тодора, као што је култ предака.[15] У народним, пак, веровањима посебно се истиче бешњење и лудовање ових митских бића (са јахачима или без њих) одређених дана у години, што симболише риту-

[14] Можда је за истраживања у овом правцу значајна чињеница да се за зељасту биљку у народу познату као *в(ј)етрдогон* (Eriophorum из ф. Cyperaceae), поред низа имена, као синоним јавља и име *коњска смрт*, по свему судећи забележено у југоисточној Србији (Симоновић 1959: 185).

[15] Свакако не случајно, за мошти св. Тодора везује се веровање да лече „бесне“ (Филиповић 1986: 30). Етнолози указују на чињеницу да се штошта што је у вези са коњем у народу употребљава за лечење (Раденковић 1996: 140).

алне поворке мртвих предака,[16] затим особина да могу бити невидљиви, да су силовити и брзи, при чему могу и да лете, њихова диморфна обележја у комбинацији човек–коњ (нпр. горе људи, а доле коњи, попут античких кентаура), осионост према женама, нарочито девојкама итд. (Филиповић 1986: 24–69). Уочљиве су подударности између митског лика српског змаја и коња-демона, као што су отелотворење душе предака, осионост, истицање мушкости и фалофорске симболике, а, на другој страни, страхопоштовање које му људи указују и др. Није искључено да поједина лексичко-семантичка укрштања између ових облика, исп. *коњуха*, 'змија' (Дубровник), *коњушт̄ица*, 'смук' (Вук) (Skok 1973), имају митолошку позадину.

У сваком случају, ово нас посредно упућује на могућност сагледавања *вирогона* у контексту летећег демона, вероватно првобитно коњског обличја, чија је традиција на источном делу старог Балкана добро позната. И савремена изоглоса српске лексеме *вирогон*, која не иде западније од линије Врање–Врњци–Баточина, ако она не буде битније коригована, ишла би у прилог овој претпоставци. Није искључено да је реч о табуисаном божанству, чије је име путем метонимије потиснуто из употребе и заборављено.

У митолошкој традицији српског народа ова диморфна бића-заштитници имају значајно место, што се можда може сагледати и у контексту даље, словенске еволуције трачког јунака-коњаника, односно његовог укрштања са српским врховним божанством. То су често особе које у одсудним тренуцима показују посебна својства. Тако се и за истакнуте појединце из српске историје у народу уврежило мишљење да су родом демонска, обично „змајевита" бића, управо ових митских карактеристика. Такви су, сматра се, били: Милош Обилић, Вук Бранковић (Змај Огњени Вук), Бановић Секула, Бановић Страхиња, Љутица Богдан, Краљевић Марко, деспот Стефан Лазаревић, Стојан Чупић (Змај од Ноћаја), Марко Миљанов, Мићо Мартинов и др. Једна српска епска песма каже:

„Што̄ год има Србина јунака,
Свакога су одгајиле виле,
Многога су змајеви родили"
(Бандић 1991: 168).[17]

---

[16] М. Будимир у том светлу указује на један стих из српске народне поезије: „Мјесечина сја, мртав коња јâ". Има показатеља да су индоевропска племена врло рано коње сматрала олујним демонима (Будимир 1969: 234).

[17] Исп. и: Чајкановић 1994, *2*: 86; Кулишић 1970: *змај*; Зечевић 1981: 68, 70–71, 153. М. Будимир указује на то да је у оваквим појавама реч „о териоморфним

Змајевити људи су се одликовали снагом, жустрином и мужевношћу. Већ као деца исказивали су натприродну снагу и необичну мудрост (Зечевић 1981: 70, 150). Чињеница да се српски епски јунаци и национални прваци у народу често сматрају змајевитим, говори о змају и као митском претку који води рачуна о свом племену и свом потомству. Управо из шуме, која је у претхришћанској религији Словена боравиште душа предака, змај брани свој крај, спречава непогоде и шаље потребну кишу усевима (Исто: 72). Ово је, у исто време, била и добра основа за хришћанизацију овог митског бића, чије елементе налазимо у лику једног броја светитеља. Тако, у хришћанској митологији ветровима могу управљати св. Павле, св. Пантелија, Три Јерарха, св. Стеван Ветровити, св. Никола, па и св. Сава (Чајкановић 1994, *2*: 77, 497, 498).[18] Лакомисленост, непромишљеност, несталност (исп. *вѐтропи̏р* / *вјетрòпир*, РСАНУ), па и грубост, осионост, особине су које су се „народним змајевима" вероватно приписивале аналошки према природи ветра као атмосферске појаве.[19] Није искључено и да су се оне тек касније надграђивале, посебно након свођења овог митског бића на свет дечије наиве.[20]

*

Да закључим. Лексема *вирогон* је вероватно лексичко-митолошки сурвивал који своје еквиваленте налази у групи демононима заједно са *ветрогоњом*, *ветробијом*, *ветропиром*, *ветровњаком*, *вјетрењаком* и сл.[21] У његовој митолошкој еволуцији укрстило се старобалканско митско биће, чије су рефлексије у облику коња још увек препознатљиве. На другој страни, део његових особина пренесене су на хришћански митолошки корпус. Као многе друге преживеле мито-

душама херојских родоначелника", које могу да отхране изузетне јунаке, што илуструје презименом *Кобилић* за Милоша Обилића (Будимир 1969: 246).

[18] Св. Никола, који превози душе на онај свет, јавља се понекад управо као коњаник (Исто *3*: 48, 203).

[19] Ведогоње су, нпр., телом биле на земљи, а духом у ваздуху, што је симбол те несталности. Исп. метафоричке изразе у српском, типа: *глава му је у облацима* („*ветрљив*"), одакле и значење беса и лудости, повезано са ветром (в. напред). Вероватно је и магијска улога поменуте биљке *фирогон* управо да залуди некога, да му одузме моћ расуђивања и здрав разум. Тај шупаљ предмет кроз који се гледа за ту прилику „је у некој вези са коњем" (Раденковић 1996: 140).

[20] То је можда садржано у поморавском изразу *мȉсли да се јѐде свѐ што лети̏*, који се употребљава за лакомислено, непромишљено и неискусно чељаде.

[21] Исп. у РСАНУ и: *ветрења̀ковић*, *ветропи̏ровић*, *вјѐтра̄к*, *вјѐтриле*, *вјетрògоња̄к*, *вјетрòлија*, *вје̏трења* и др.

лошке лексеме, и *вирогон* је добрим делом данас опстао тек у појмовном свету дечијег круга, сведочећи о преживелости овог митолошког обрасца. То што се у појединим крајевима Србије и данас мушка деца, понекад готово више из милоште, зову *вирогонима*, остаци су једне колективне свести која сведочи о архетипској потреби да мушко дете буде моћно, снажно, мудро, у роду и племену поштовано, прерастајући у заштитника свог племена и свог народа коме се несебично жртвује. То је остатак старог система вредности у српском народу, племенитог вредносног начела које ће се са крајем XX века, изгледа, неповратно изгубити у прошлост.

ЛИТЕРАТУРА

Антонијевић 1982: Драгослав Антонијевић, *Обреди и обичаји балканских сточара*, Српска академија наука и уметности, Београд, 1–194.

Бандић 1991: Душан Бандић, *Народна религија Срба у 100 појмова*, Нолит, Београд, 1–368.

Будимир 1969: Милан Будимир, *Са балканских источника*, Српска књижевна задруга, Београд, 1–284.

Георгиев 1971: Вл. Георгиев, Ив. Гълъбов, Й. Заимов, *Български етимологичен речник*, I, Българска академия на науките, София.

Елезовић 1932–1935: Гл. Елезовић, *Речник косовско-метохиског дијалекта*, Српски дијалектолошки зборник, IV (I део), VI (II део), Српска краљевска академија, Београд.

Зечевић 1981: Слободан Зечевић, *Митска бића српских предања*, „Вук Караџић", Београд — Етнографски музеј, Београд, 1–226.

Златановић 1998: Момчило Златановић, *Речник говора јужне Србије*, Учитељски факултет, Врање.

Кулишић 1970: Ш. Кулишић, П. Ж. Петровић, Н. Пантелић, *Српски митолошки речник*, Нолит, Београд.

Митровић 1984: Брана Митровић, *Речник лесковачког говора*, Лесковац.

Панчевъ 1978: Найден Геровъ, *Речник на българския език, Допълнение* (Т. Панчевъ), София (фототипија).

Раденковић 1996: Љубинко Раденковић, *Симболика света у народној магији Јужних Словена*, Просвета, Ниш — Балканолошки институт САНУ, Ниш–Београд, 1–392.

РМНП 1983–1993: *Речник на македонската народна поезија*, I–III, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков", Скопје.

РСАНУ 1959–1996: *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, 1–15, Српска академија наука и уметности — Институт за српскохрватски (/српски) језик, Београд.

Симоновић 1959: Драгутин Симоновић, *Ботанички речник*, Српска академија наука, посебна издања, CCCXVIII, Београд.

Skok 1973: Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I–III, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb.

Стевановић 1983: Михаило Стевановић и сарадници, *Речник језика Петра II Петровића Његоша, I–II*, Београд–Титоград–Цетиње.

Филиповић 1986: Миленко С. Филиповић, *Трачки коњаник*, Просвета, Београд, 1–356.

Чајкановић 1994: Веселин Чајкановић, *Сабрана дела из српске религије и митологије, 1–5*, Српска књижевна задруга — Београдски графички и издавачки завод — Просвета — Партенон, Београд.